

"En Cadaqués todo momento es completamente diferente del anterior, luz, color, temperatura, gentes..."
dibuix de l'autor

(1) Article titulat "Arte y Cadaqués" publicat en *Revista de las Artes* en el nº d'agost de 1960 sense signar però amb tota seguretat es pot atribuir a Joan Josep Tharrats.

(2) Veure el catàleg *Record'Art Cadaqués* que recull els esdeveniments culturals organitzats l'estiu del 2014 a Cadaqués per Julio Laviña, Joan Tharrats, Gustau Carbó, Catherine Sagnier, Juan Riso i Patrick Domken.

Segona part

41

Harnden i Bombelli, l'arquitectura per l'art

"Todo es arte y esta rotundidad crea el mejor acicate de agudas sensibilidades. Pero lo más maravilloso de este escondido rincón, es como grita a la consciencia del espectador su misma realidad.

Hay otros parajes en los que la continuidad de la belleza llega casi anulada. Aquí no. En Cadaqués todo momento es completamente diferente del anterior, luz, color, temperatura, gentes... hasta la arena de sus playas se renueva a diario para ofrecer la siempre grata sorpresa de sus rojos corales."

Arte y Cadaqués (1)

Harnden i Bombelli es sentien atrets per una Europa en vies de re-invenció, després de la devastació que havia suposat la Segona Guerra Mundial. Amb l'ordre del Govern americà de tornar a Washington l'any 1956 decidiren quedar-se en el vell continent i buscar un lloc on establir-se. Bombelli era partidari de Zurich o Milà mentre que Harnden ho era més d'un lloc mediterrani com Màlaga o Nàpols.

Bombelli, com a artista concret, necessitava un entorn culturalment ric, necessitat compartida plenament per Harnden apassionat de l'art. L'americà, en la seva etapa californiana, havia organitzat exposicions d'art com la del 1938 dedicada a Alexander Calder i alhora era també un apassionat col·leccionista d'art que posseïa obres del mateix Calder, Klee, El Lissitzky, Léger, Feininger, Chillida, Callery i Picasso.

Segons deia l'escultor Xavier Corberó:

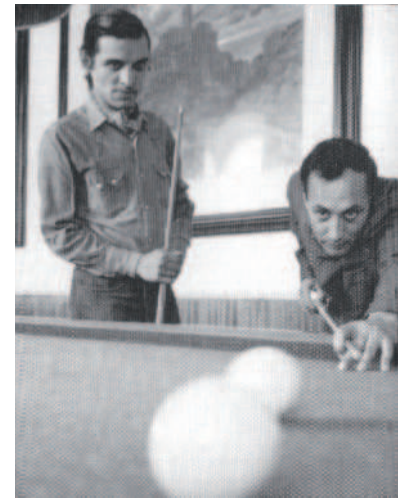
"amb un coneixement més que excepcional i de primera mà dels esdeveniments artístics del segle XX: Klee, Mondrian, Le Corbusier, Joseph Albers, Barragan, etc."(2)

Després del viatge realitzat el mateix any 1956 a Cadaqués, als arquitectes se'ls

(3) Veure el catàleg *Record'Art Cadaqués* que recull els esdeveniments culturals organitzats l'estiu del 2014 a Cadaqués per Julio Laviña, Joan Tharrats, Gustau Carbó, Catherine Sagnier, Juan Riso i Patrick Domken.

Mary Callery treballant en una escultura

Xavier Corberó i Joan Ponç a Cadaqués, foto Català Roca

42

Pavelló d'Espanya de Exposició Internacional de Brussel·les, 1958. Corrales i Molezún

Pavelló d'Espanya de Exposició Internacional de Brussel·les, 1958. Corrales i Molezún

esvai qualsevol dubte: Cadaqués era el lloc que buscaven. La petita població de la costa Brava tenia un dels ambients artístics més interessant del moment i un paisatge mediterrani únic i sorprenent on "todo es arte".

La passió per l'art que compartien els arquitectes, va fer que ambdós s'envoltessin sempre d'artistes, galeristes, promotors culturals, col·leccionistes, escriptors, editors...

La present tesi analitza les obres construïdes o projectades a Cadaqués precisament per a clients que pertanyien a aquests col·lectiu: Staempfli, Callery, Corberó i Fasquelle. Un galerista, dos escultors i un editor.

- **George Staempfli** (1910-1999) era un galerista suís establert a Nova York i propietari d'una important galeria d'art que portava el seu nom. Per aquest van construir una casa situada en el front marítim que era un petit museu d'art contemporani
- **Mary Callery** (1903-1977) era una escultora americana que tenia estudi a Nova York i París i que havia arribat per primera vegada a Cadaqués l'any 1933 juntament amb Duchamp per a visitar Dalí. Per a l'escultora van construir la seva casa de vacances i el seu taller d'escultura remodelant dues antigues construccions en el cas antic del poble.
- **Xavier Corberó** (1935) escultor de la Galeria Staempfli arribà a Cadaqués tal i com explica ell mateix:

"Vaig arribar a Cadaqués convidat per Gordon Washburn director del Carnegie Institute, qui em presentà a molts amics seus, Marcel Duchamp... i en Peter Harnden arquitecte, gran amic dels seus amics (Mata, Max Ernst, Duchamp, Max Bill) i que era un gran catalitzador d'interessos, aficions i projectes de futur. [...] gràcies a la seva generositat em vaig convertir al cadaquesisme arrossegant-hi amics com en Joan Ponç, Antonio Gades i en Fernando Guereta..."(3)

A Corberó l'uní una estreta amistat amb Harnden amb qui van compartir la passió per l'art i per Cadaqués. Aquest fet propicià que l'escultor català encarregués el projecte de la seva casa i taller a la parella d'arquitectes però

The Museum of Modern Art

Els logotips del National Geographic, del Chase Bank i del MOMA de Nova York dissenyats per l'estudi Chernayeff-Geismar

Interior del pavelló dels Estats Units de l'Exposició internacional de Brussel·les, 1958

Interior del pavelló dels Estats Units de l'Exposició internacional de Brussel·les, 1958

no s'arribà a construir mai.

43

- **Jean Claude Fasquelle** (1930), director de la editorial *Fasquelle* fundada l'any 1896 i de gran prestigi a França, conegué a Harnden en la etapa parisenca de l'arquitecte i arribà a Cadaqués a l'any 1967.

El 1968 encarregà la seva casa de vacances a Portlligat a Harnden i Bombelli.

Els arquitectes també van realitzar una col·laboració amb el dissenyador americà Ivan Chernayeff que val la pena matisar.

- **Ivan Chernayeff** (1932), era soci fundador de l'estudi de disseny Chernayeff and Geismar ASS de Nova York. D'aquest estudi són els logotips del MOMA de Nova York, del Chase Bank, de la Pan Am o del National Geographic entre d'altres.

Els arquitectes havien coincidit amb Staempfli, Callery i Chernayeff durant la construcció del Pavelló Americà de l'exposició de Brussel·les (1958) i a on Le Corbusier hi construï el pavelló de la Philips i Corrales i Molezún el pavelló d'Espanya.

Staempfli era el comissari d'una exposició d'artistes americans que s'instal·là en el Pavelló Americà on Callery construï una font lluminosa i on també Chernayeff fou el dissenyador i artista responsable del muntatge de "Main Street USA", la recreació d'un carrer amb típiques botigues americanes.

Harnden feu amistat amb tots ells i els convencé que Cadaqués era el lloc ideal per passar les vacances.

Chernayeff adquirí una antiga casa de poble molt a prop de l'església de Cadaqués. Graduat per l'escola d'Art i Arquitectura de Yale, feu des de Nova York els dibuixos previs de la reforma d'aquesta antiga casa i demanà l'any 1970 a Harnden i Bombelli que li desenvolupessin el projecte i li portessin la direcció de la obra.

Bombelli digué d'aquesta casa:

44

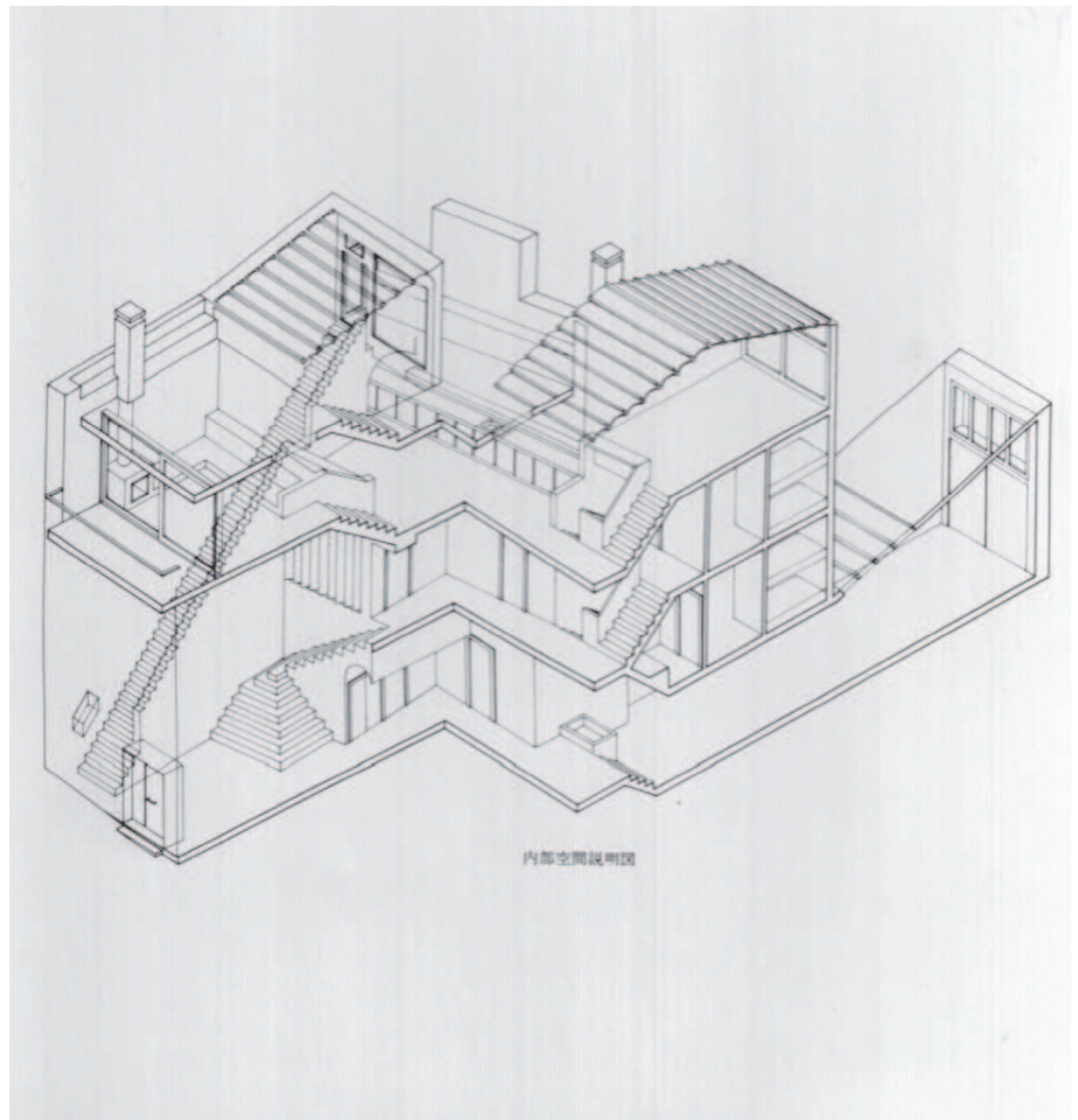
La vertiginosa escala que creua la casa Chermayeff

L'accés des de el carrer del call a la casa Chermayeff

La façana inalterada de la casa Chermayeff

Axonometria de la casa Chermayeff on s'obseven les diferents escales

L'escala piramidal del hall de la casa Chermayeff

Interior de la casa Chermayeff

(4) Cita extreta del llibre publicat per Bombelli "Arquitectura a Cadaqués" on analitza l'arquitectura moderna de la població entre els anys 1955 i principis dels 70

"Chermayeff fou força dràstic en la el criteri per la renovació de l'immoble. La casa es troba pujant a l'església pel carrer del Call, a la dreta. No va canviar absolutament res de l'exterior, però l'interior el canvià tot. Es va fer una casa d'escapes. N'hi havia tres: una convencional, una piramidal i la tercera, que es veu des de el carrer per una finestra baixa, puja sense interrupció les quatre plantes en un angle de 45°." (4)

Tot i la participació de Harnden i Bombelli en aquest projecte com a favor personal a un amic a qui no podien dir que no, no es pot atribuir aquesta casa a una col·laboració entre els dos arquitectes i l'artista, com a les altres obres analitzades en aquesta tesi.

L'edifici en qüestió té molts elements que es troben a les antípodes de la manera de fer arquitectura de Harnden i Bombelli i per tant podríem dir que més aviat és l'excèntric divertimento de Chermayeff: buidà interiorment el volum de la casa de manera que darrera del balcó de la façana en la que no s'intervingué, no hi havia cap forjat i això tornà el balcó inaccessible i, per tant, inútil; construï una escala vertiginosa de 43 graons, que neixia a tocar del mur de la façana sense espai per pujar-hi i que creuava tota la casa sense cap replà intermedi; hi construï també una escala frívolament piramidal.

45

Després de la mort de Peter Harnden al 1971, Bombelli prosseguí les feines per el govern americà des de el despatx de Barcelona alhora que continuà construint a Cadaqués cada vegada amb més intensitat. L'obertura de la galeria Cadaqués propicià que la relació entre l'arquitecte i el mon de l'art es potenciés. Un dels primers projectes que l'italià desenvolupà en solitari va ser la reforma d'una antiga fàbrica de salaó de peix que reconvertí en cases i tallers per a artistes i galeries d'art. S'estudia aquest projecte com a conclusió del treball en el capítol "La fàbrica de creació". Aquest projecte va fer que treballes amb la següent llista d'artistes:

- **Eduard Arranz Bravo** (Barcelona, 1941) Pintor
- **Rafael Bartolozzi** (Pamplona, 1943 – Tarragona, 2009) Pintor i escultor
- **Parvine Curie** (Nancy, 1936) Escultora
- **François Stahly** (Constance, Alemanya, 1926 – Meudom, França, 2006) . Escultor
- **Pascual Fort** (Reus, 1927 – Barcelona, 1991) Gravador i galerista
- **Hans-Günter van Look** (Freiburg, Alemanya, 1939 – 2007) Vitral·ler i pintor

L'objecte de l'estudi

En la present tesi doctoral s'estudia com va ser la relació entre aquests singulars clients –el galerista, l'editor i els dos escultors– amb Harnden i Bombelli, tots ells units per la passió per l'art i per Cadaqués. S'estudia com en el marc de la població empordanesa l'art i l'arquitectura interactuen per fondre's i obtenir així uns edificis d'una potent abstracció i d'una garant puresa, expulsant tot allò inútil, innecessari i superflu –al igual que ho fa l'arquitectura popular-. I com els espais resultants d'aquesta arquitectura influeixen en les vides dels seus habitants i, quan aquests són artistes, en les seves obres sobre tot quan es produeixen en aquestes excepcionals arquitectures.

L'art, i sobre tot el del segle XX, ajudà les arquitectures a desprendre's tot de allò inútil i innecessari que pot ser més fruit de representativitat o prejudicis que d'un disseny ideat per al gaudi de la vida. L'art, en tant que ens allibera i ens ajuda a entendre la vida d'una altra manera, ens hauria de portar a una concepció molt més lliure d'aquesta. Podrem parlar llavors de **l'art de viure**.

Per tal de fer palès la relació entre art i arquitectura, ajudar a entendre-la i il·lustrar-la, el present treball inclou nombroses cites, majoritàriament d'artistes contemporanis. Una gran part d'aquestes cites fan referència a la pintura o a l'escultura però són perfectament aplicables a l'arquitectura.

“Como la mayor parte de los pintores, supongo, cuando miro una pintura me intereso tanto por el “como” se pintó como en “que” dice o “por qué” se pintó. Estas preguntas por supuesto están relacionadas.”

El conocimiento secreto.
David Hockney.

Igual que ho fa l'artista davant d'una pintura, l'arquitecte es fa les mateixes preguntes davant d'una arquitectura. Per aquest motiu totes les cases les he estudiat i analitzat seguint la mateixa estructura:

- el client
- l'encàrrec
- la situació
- les preexistències
- el projecte
- anàlisi crítica del projecte

Villa Gloria, dibuix fet amb Ipad per l'autor de la tesi

M'he endinsat en la biografia dels clients i en el cas de Jean Claude Fasquelle com Xavier Corberó he tingut l'oportunitat d'entrevistar-los personalment.

Mitjançant la lectura de la bibliografia sobre les cases estudiades i les entrevistes a clients o col·laboradors de Bombelli he pogut conèixer el motiu de l'encàrrec. Les preexistències fonamentals per entendre sobre tot les obres de reforma les he pogut conèixer gràcies a la consulta de diversos arxius fotogràfics com el de la família Lopez Sala, que conté nombroses fotografies de principi del segle XX. També amb el visionat de pel·lícules filmades a Cadaqués i anteriors a les reformes.

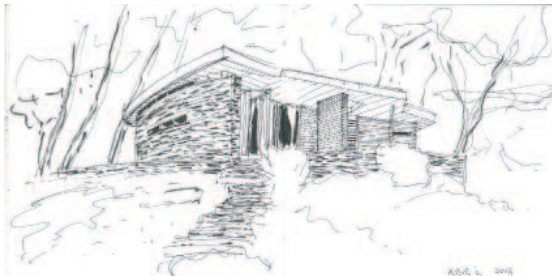
Per analitzar els projectes he visitat els edificis, que prèviament havia estudiat mitjançant les revistes on van ser publicats a l'època. També amb aquesta finalitat he visitat l'arxiu històric del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, l'arxiu

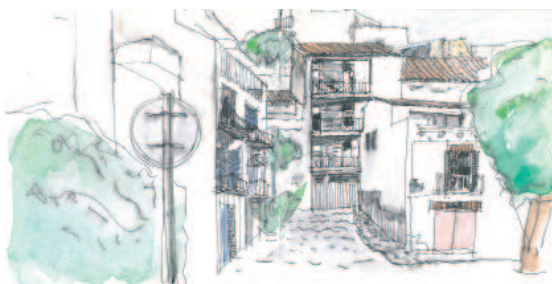
La casa de Richar Hamilton, dibuix de l'autor

L'autor amb el matrimoni Fasquelle en la sala d'estar de casa seva

La casa Zariquiey, dibuix de l'autor

La casa Senillosa, dibuix de l'autor

de Bombelli a Barcelona i a Cadaqués al qual molt amablement m'han donat 47 accés la família Bombelli i Joaquín González Rojas, antic col·laborador seu i amb qui he mantingut interessants converses.

Cal destacar també la informació que m'ha facilitat el galerista Huc Malla, actual propietari de la galeria Cadaqués, qui treballà amb Bombelli els darrers anys de la seva vida ajudant-lo en la citada galeria.

Per entendre el context de Cadaqués, al marge de llegir molta part de la bibliografia que hi ha, he elaborat un centenar de croquis al natural durant els anys en els quals he treballat en la tesi. El dibuix al natural, com element sintetitzador, ajuda a la comprensió de l'essència del model.

També he redibuixat tots els projectes, o bé a partir dels plànols que hi ha en els arxius mencionats, o bé a partir dels dibuixos que em cedí amablement Manel Martín, gran coneixedor de Cadaqués i de la obra dels arquitectes. Martín realitzà l'exposició de la qual fou comissari juntament amb Anna Noguera l'any 2002 en el Col·legi d'Arquitectes de Girona sota el títol "El Cadaqués de Peter Harnden i Lanfranco Bombelli" i de la qual es va editar un rigorós catàleg.

L'anàlisi de les obres de la present tesi, es fa de manera cronològica per tal d'entendre l'evolució de la obra de Harnden i Bombelli i les influències i aprenentatges que ha aportat cada obra a la successiva.

En aquest treball s'exclouen les cases construïdes pels arquitectes per a les seves respectives famílies i que són "Villa Gloria" de 1959 i la casa Bombelli de 1961 ja que pertanyen a un altre tema ja tractat en altres tesis doctorals que és el de la casa del propi arquitecte.

No obstant és important conèixer-les per situar-les dintre del context de la seva obra. Es per aquest motiu que en transcriu una breu descripció feta pel propi Bombelli alhora que mostro les plantes, seccions i una selecció de fotografies.

Villa Gloria abans de la reforma el 1956, foto Català Roca

Les dues edificacions que formen Villa Gloria

La façana vista des de la platja del Pòal

48

La sala d'estar amb una escultura de Mary Callery en primer pla

El porxo de palla i estructura de tronc de fusta emmarquen les vistes de la badia

El porxo, una extensió de la sala

Les vistes des de la sala d'estar

James Masson en un fotograma de la pel·lícula "Los pianos mecánicos" de J. Bardem

L'estudi de Harnden situat en la planta baixa

vista de la xemeneia de ferro i de la terrassa des de la làmina d'aigua,
fotos Giorgio Casali

Pescadors moven una barca en la platja del Poal, Villa Gloria al fons.
Foto Xavier Miserachs, 1960

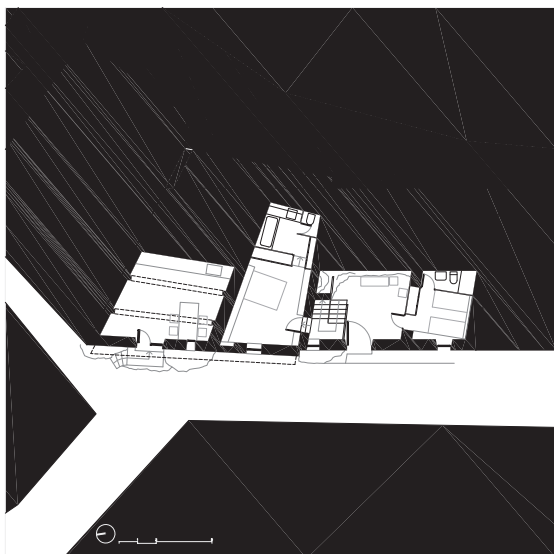

Secció longitudinal

Villa Gloria, 1959

49

“Villa Gloria fou la primera casa que va reformar Peter Harnden a Cadaqués. Probablement és la que reflexa la seva personalitat. Es tracta d'una casa càlida, acollidora, plena de vitalitat, rica d'idees, i al mateix temps feta amb materials i acabats senzills i tradicionals. La seva característica és l'espontaneïtat.”

Planta baixa

Planta primera

Planta segona

La casa abans de la reforma

La façana concreta, foto Giorgio Casali

Els arcs existents restaurats, foto Giorgio Casali

50

L'habitació del matrimoni Bombelli

Conjunt armaris i llar de foc de l'habitació del matrimoni Bombelli

Plans horitzontals i verticals, habitació fills Bombelli

L'accés a la casa per el carrer superior

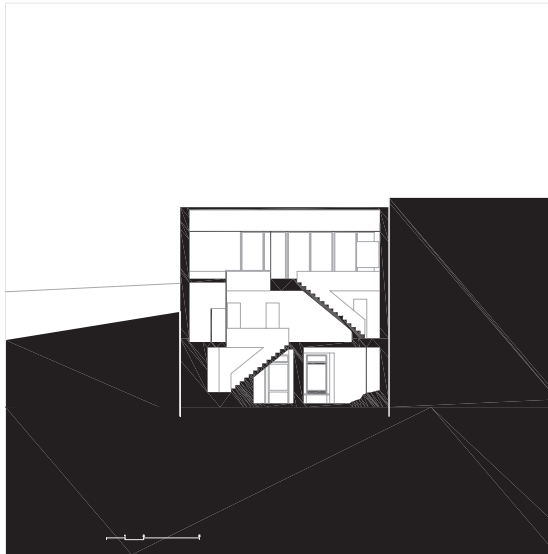
La sala d'estar situada en la planta superior

La família Bombelli gaudin de la casa un dia d'estiu

L'últim tram de l'escala adosada al mur de contenció de terres

Seccio longitudinal per l'escala

Secció transversal

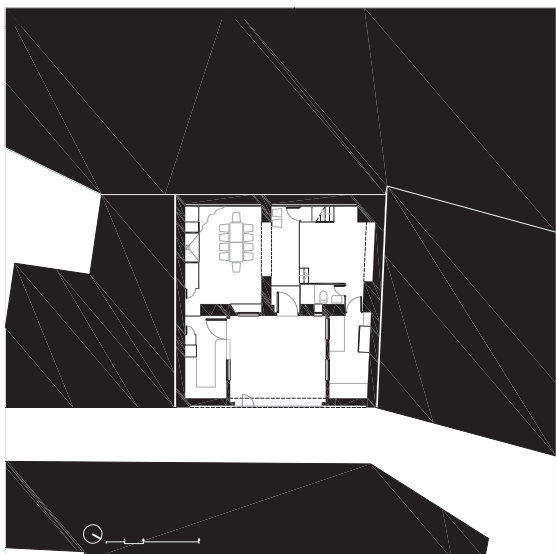

Passadis d'accés a les habitacions de la planta primera abocat al forat de l'escala

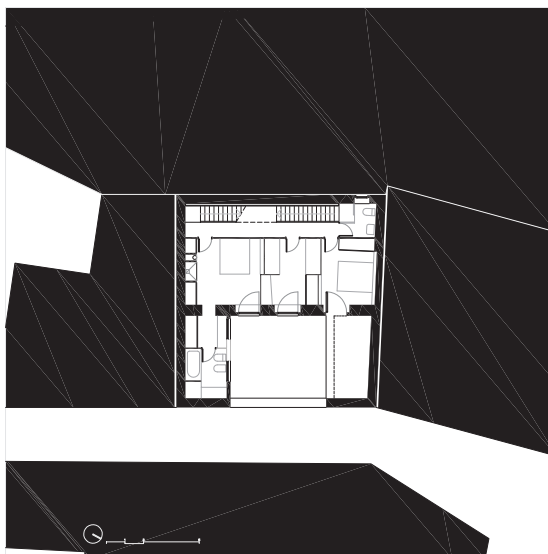
Casa Bombelli 1961

51

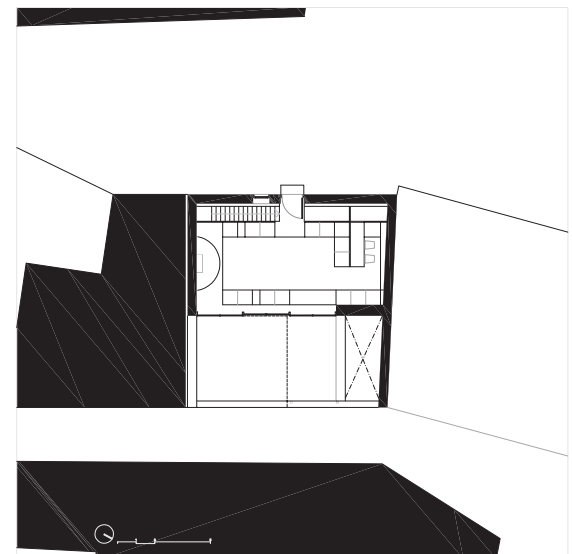
Si "Villa Gloria" és un reflex de la personalitat de Harnden la casa Bombelli ho és de la de Bombelli. És una casa amb una gran "influència de l'art concret, de la composició geomètrica, de les proporcions, de l'ordre que existeix en l'art concret." (5)

Planta baixa

Planta primera

Planta segona

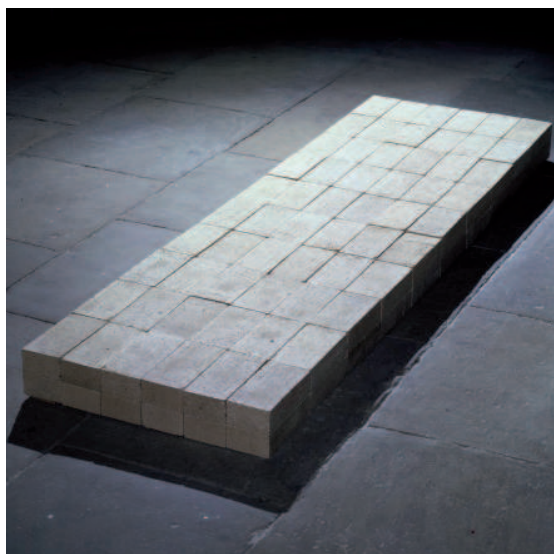

El front marítim de Cadaqués, dibuix de l'autor

(1) Siete días en el mundo del arte. Sarah Thomson. Ed. Endhasa, 2011.

Dibuix de Pablo Helguera, publicat a "¿Qué estás mirando?" de Will Gompertz. Ed. Taurus, 2013

Equivalent VIII. Carl André, 1978

La casa pel galerista

Peter Harnden i Lanfranco Bombelli van projectar dues cases per a galeristes a Cadaqués. L'única que es va construir va ser per George W. Staempfli, l'any 1960.

53

L'any 1964 van iniciar un projecte que no passà dels estudis preliminars per a Bàrbara Curteis, propietària de la Galeria Uno de Cadaqués.

El galerista

"Els galeristes som editors i conspiradors. Ajudem a determinar que es mostra i com es mostra, i ajudem a posar l'art en procés de producció."

Jeff Poe, Galerista de los Angeles (1)

El galerista és un dels personatges claus en el món de l'art; el seu paper no es limita a exposar obres d'art sinó que va més enllà. En primer lloc ha de seleccionar l'artista i les seves obres i, per tant, ha de determinar si el candidat és o no artista i si la seva obra és o no és art.

Molt abans que el comissari d'un museu, és ell qui dictamina si un orinal invertit o una roda de bicicleta cargolada a un tamboret són obres d'art o simple material de rebuig.

Robert Hughes escriu en el seu interessant assaig *El impacto de lo nuevo*:

"La diferencia esencial entre qualsevol escultura del passat i Equivalent VIII (1978) de Carl André [...] és que l'obra d'André depèn totalment del museu –o galeria d'art en primera instància-. Un Rodin en un aparcament és un Rodin mal col·locat; Equivalent VIII en el mateix aparcament no és més que un munt de totxos."

En la mateixa línia Felix de Azúa escriu:

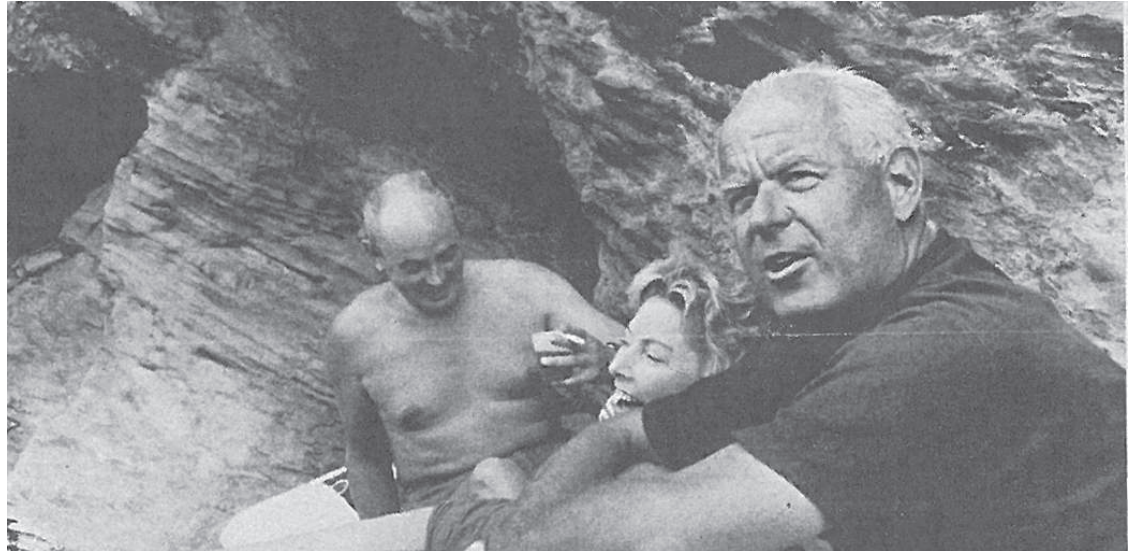
"Durante muchísimos años, las obras de arte se producían en los talleres y en los estudios, pero en la era moderna y debido a la penosa tarea de esclarecimiento a que se ha entregado la modernidad, sólo podemos afirmar que una obra de arte es una obra de arte si aparece en una galería." (2)

Així doncs, es pot dir que tant el galerista com l'artista creen l'obra d'art.

(2) Diccionario de las artes. Felix de Azúa, editorial Planeta, 1995

La casa Staempfli integrada en el fron marítim de Cadaqués

Peter Harnden, a l'esquerra, la seva esposa Missie i George Staempfli en una cala de Cadaqués. foto publicada en la revista LIFE del 6 de gener de 1964

La casa museu o la casa del galerista George W. Staempfli 1960

55

La casa per George W. Staempfli és un dels edificis més elegants i visibles de Cadaqués situat en el front marítim i formant part del portal d'accés al call. En aquesta construcció trobem molts dels elements característics de l'arquitectura de Harnden i Bombelli a Cadaqués però també alguns que fan d'aquesta casa un edifici únic dintre del seu repertori.

George William Staempfli (Berna 1910, Maryland 1999) s'instal·là el 1935 als Estats Units. Entre els anys 1954 i 1956 va ser el curador del Museu de Belles Arts de Houston. L'any 1959 va fundar a Nova York la Galeria Staempfli dedicada a l'art contemporani americà i europeu i on van exposar artistes com Salvador Dalí, Paul Delvaux, David Park, Elmer Bischoff, Joan Brown i George Rickey. Staempfli fou el galerista de Xavier Corberó i qui l'introduí als EUA.

L'encàrrec

Lanfranco Bombelli escrigué sobre el perquè de l'arribada de Staempfli a Cadaqués:

"Peter Harnden, una vegada comprada la casa a Cadaqués [Villa Gloria], encara resident a París i abans de traslladar el nostre despatx a Barcelona, ja va sentir la necessitat de convidar els seus amics a seguir-li les passes. Volia compartir amb ells el món que acabava de descobrir. Un dels primers que es deixaren convèncer fou George W. Staempfli. [...] Harnden li feu comprar "Es Portal". (2)

(2) Arquitectura a Cadaqués. Lanfranco Bombelli

Amb la compra de l'edifici anomenat "Es Portal" Staempfli encarrega a Harnden i Bombelli la seva reforma.

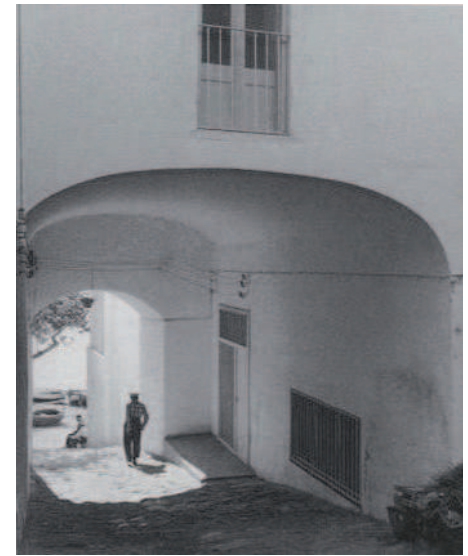
Plànol de situació. Escala 1/5000

Parades devant de la casa Staempfli

Successió d'arcs per pujar a l'església

El "Portaló", foto Català Roca

Plànol de situació. Escala 1/2000

Situació

57

La vista més coneguda de Cadaqués és la de la façana marítima amb el mar en primer pla i on les cases situades a primera línia fan de sòcol de l'església situada damunt del turó i emmarcada per les muntanyes properes.

Des d'aquesta perspectiva, cadascuna de les cases de primera línia perd la seva individualitat i passa a formar part del conjunt unitari que forma la típica imatge del poble de Cadaqués.

Una d'aquestes cases, coneguda popularment com *Es Portal*, dona accés al casc antic a través d'una arcada. És la casa de G.W Staempfli.

L'emplaçament

La casa, que mira al mar, dona lateralment a una petita plaça on munten parades de verdures i fruites i on les dones dels pescadors venen el peix pescat en el dia.

La plaça té forma de C i un pendent d'uns tres metres ens indica que estem en el punt baix del turó coronat per l'església. Les construccions que configuren la plaça segueixen la geometria de l'antiga muralla de la població. Un arc en el seu extrem sud (*Es Portal*) indica l'entrada al carrer del Call que porta cap a l'església.

La casa Staempfli està formada per dues crugies essent la situada al nord la que forma el pont-porta d'accés al casc antic.

58

"Es Potrtaló" a principis de segle XX.

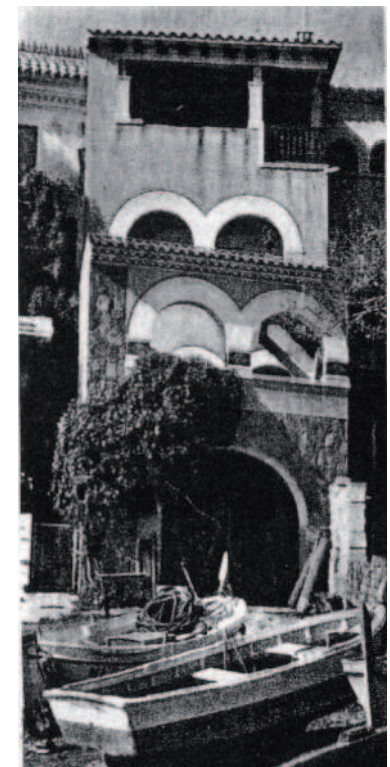
Front marítim de Cadaqués a principis del segle XX

Preexistències

Originàriament l'edifici havia estat una antiga casa de pescadors amb un volum sortint destinat a l'emmagatzematge dels estris de pesca. Al segon quart de segle va ser reformat seguint criteris pintoresquistes modificant totalment façana i s'hi afegiren arcs de mig punt a la primera i segona planta i una "loggia" a la planta tercera.

El "portaló" als anys 40. L'edifici no s'integra amb la resta dels edificis del front marítim

L'edifici poc abas de la reforma de Harden i Bombelli

Secció longitudinal. Escala 1/200

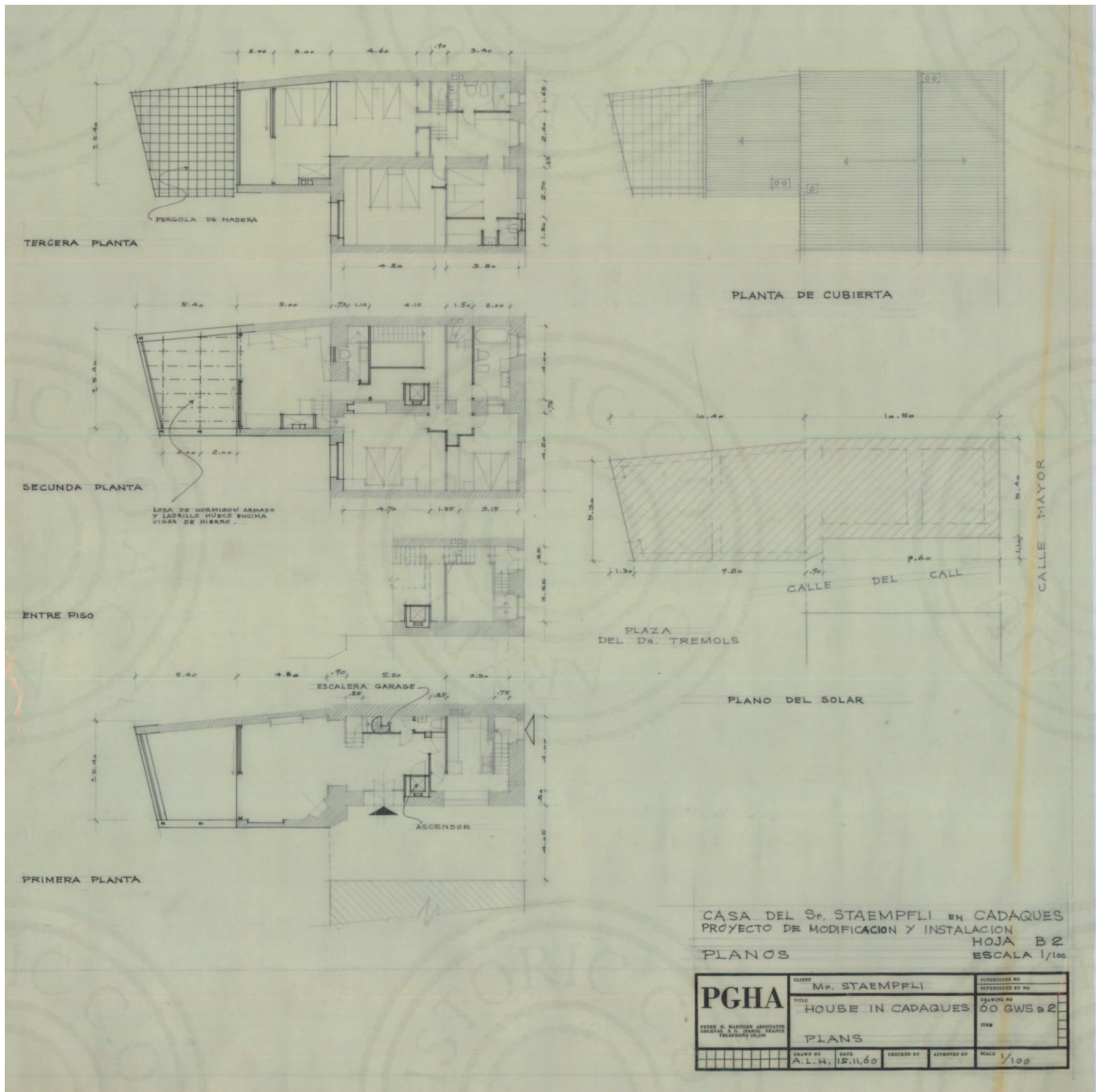
Foto Joan Vehí

Descripció del programa

61

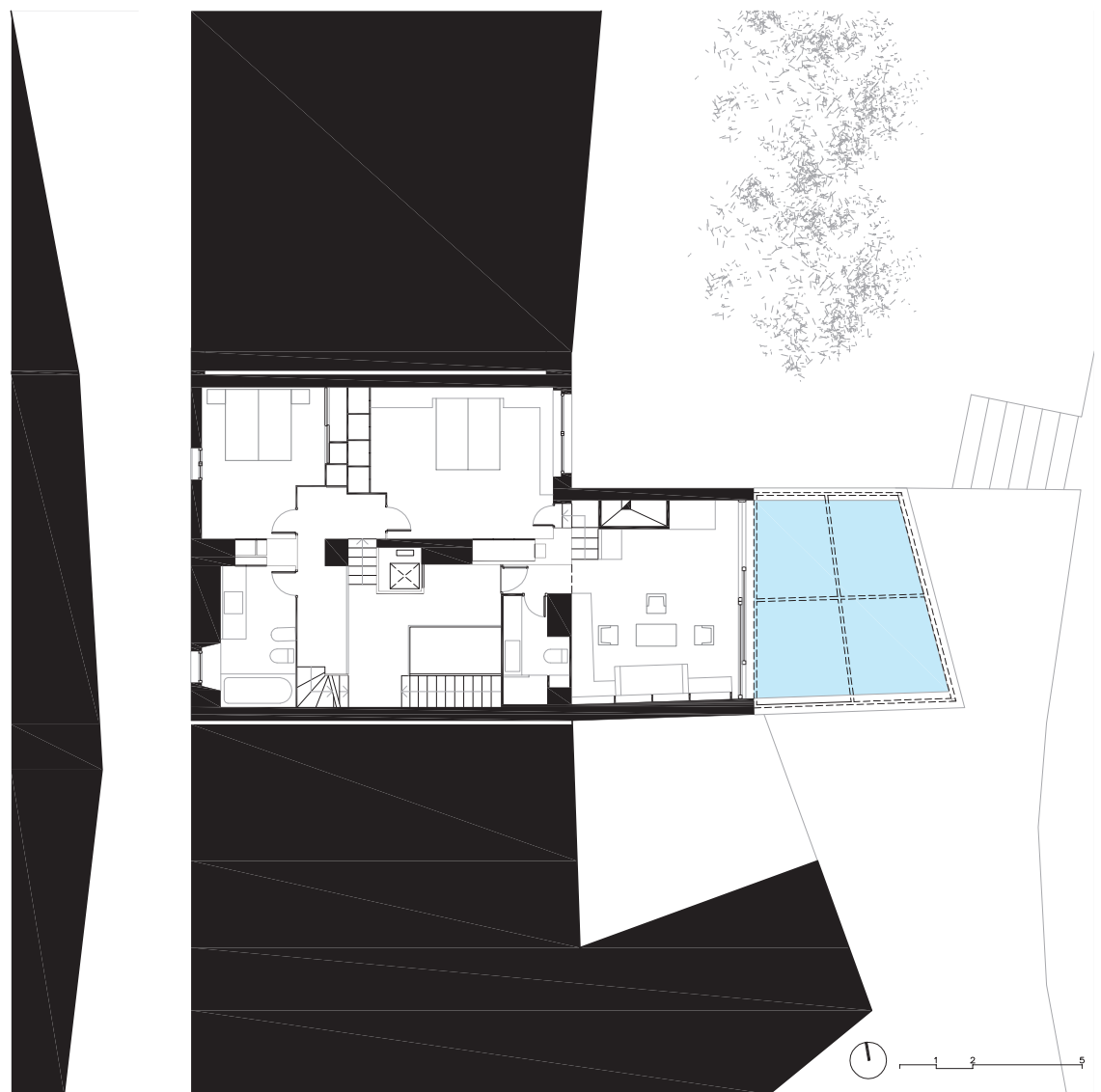
L'edifici és de planta baixa més tres i com en moltes de les edificacions de Cadaqués, en trobar-se a la vessant d'un turó, té accessos a carrers situats a diferents nivells; en aquest cas a tres. L'entrada de la cota inferior correspon a la de la riba on s'ha conservat l'arc original per situar l'aparcament en l'antic magatzem d'estrís per la pesca. A soplug de l'arc que dona accés al casc antic es situa la porta principal de la casa. L'últim accés, el de servei, correspon al carrer posterior, ja situat dintre del casc antic de la població.

La casa està formada en planta per un cos pràcticament quadrat, entre mitgeres, amb dues façanes alineades amb les de les cases veïnes i un cos que sobresurt construït sobre l'antic magatzem d'estrís per la pesca. El volum quadrat conté la cuina, els banys i les habitacions i s'articula al voltant de l'escala situada en la tangència amb el cos sobresortint. En aquest últim es disposen els espais d'ús comú de la casa (menjador i estar) i un estar-estudi relacionat amb l'habitació de l'última planta.

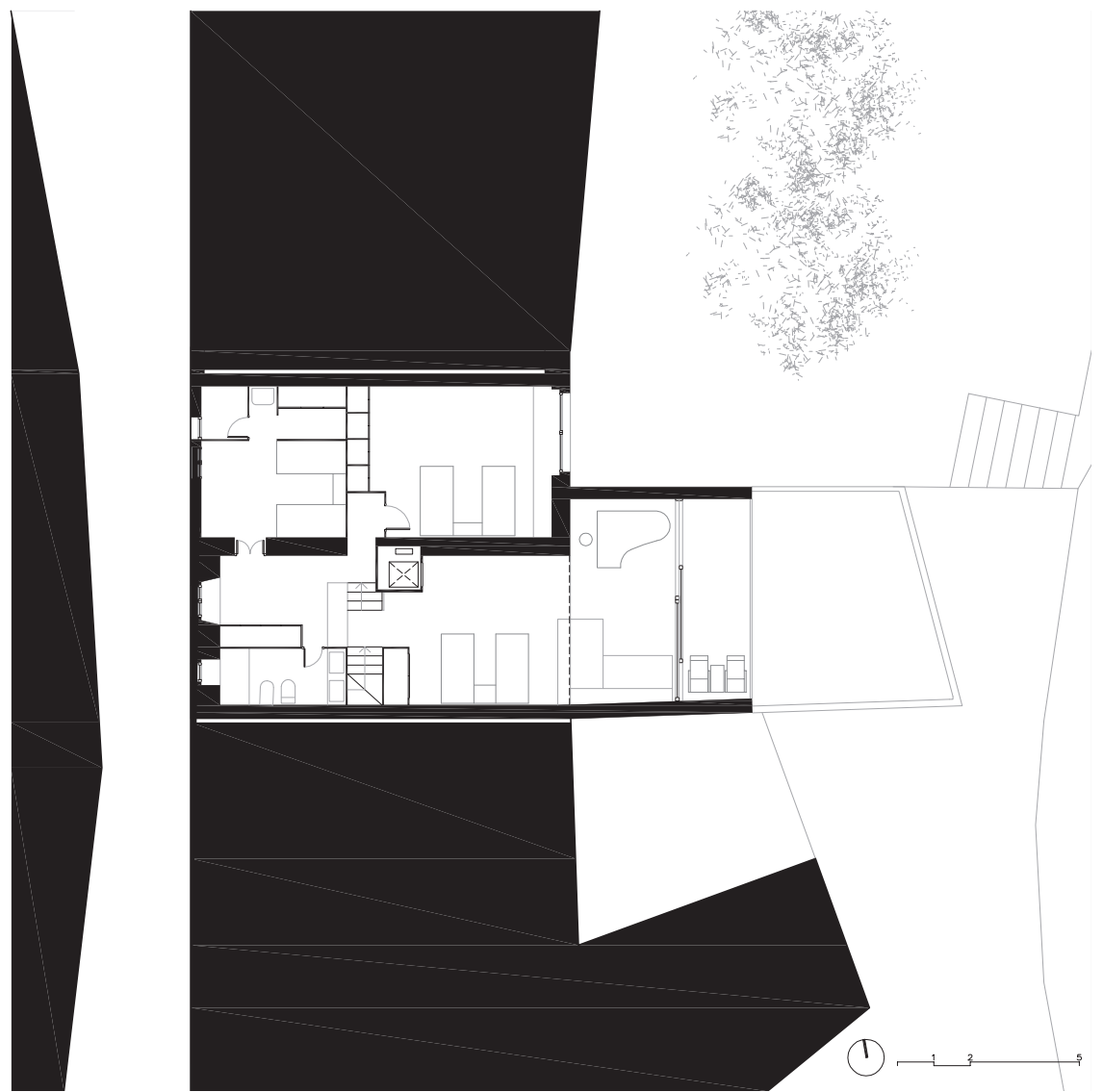

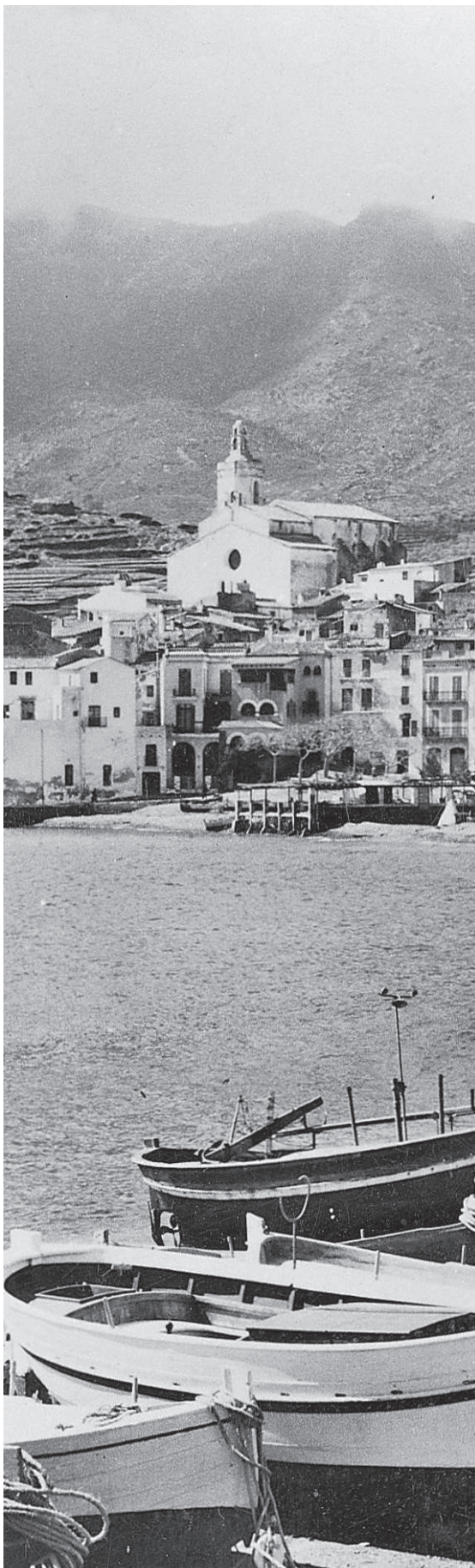
Planta baixa. Escala 1/200

Planta primera. Escala 1/200

Planta segona. Escala 1/200

la casa Staempfli abans de la reforma de Harnden i Bombelli

Integrar-se sense destacar

Diferents són els reptes que afronten Harnden i Bombelli a l'hora d'iniciar cada nou projecte i el primer és sempre integrar l'edifici en el lloc on està situat.

"Inserirsi senza predominare, nel contesto di una architettura spontanea e antica, é il problema di chi costruisce a Cadaqués." (3)

Així comença l'article publicat en la revista Domus n°384 de l'any 1961 precisament fent referència a aquesta casa. "Integrar-se sense destacar" en una "arquitectura espontània" però unitària, tot al contrari de la casa tal i com la troben els arquitectes en el moment de la reforma.

Avui la casa Staempfli s'integra perfectament al "sòcol", al conjunt del front marítim de Cadaqués però no era així quan el galerista la comprà sinó ben al contrari. Abans de la intervenció de Harnden i Bombelli l'edifici destacava sobre tots els altres trencant així la imatge unitària del poble. Els arquitectes es trobaren un edifici que seguia unes regles alienes a les de la població amb la ferma intenció de destacar sobre les construccions veïnes per assolir una representativitat individual enfront del conjunt unitari de la població.

Per tant el repte per part dels arquitectes era clar: tornar a integrar la casa al conjunt arquitectònic del poble seguint les pautes del moviment modern i, alhora, satisfer les necessitats específiques del client.

No es tracta tampoc, en cap cas, de restituir la imatge original de principis de segle; això seria caure de nou en la falsedat. Rudolf Schindler havia escrit tres dècades abans:

"L'arquitecte que no treballa lliurement des de la memòria crea rèpliques mortes." (4)

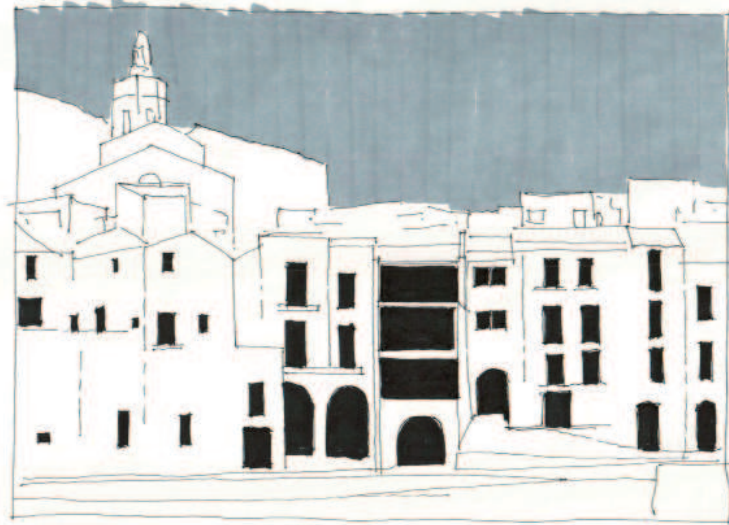
S'ha de treballar respectant la tradició local però també tenint present les noves necessitats dels futurs habitants, les noves tecnologies i, sobre tot, l'esperit del moment. Per aquest motiu Harnden i Bombelli, amb la voluntat d'integrar el nou edifici en un entorn amb tanta personalitat com el de la façana marítima del poble i sòcol de l'església fan una lectura del conjunt. Podríem entendre que consideren les construccions veïnes, no només les tangencials o les més properes, sinó tot el conjunt del sòcol esmentat, com un únic volum, quasi com una massa pètria. Aquesta massa estaria perforada amb diferents densitats i mides de forats.

Seguint un procés d'abstracció, els arquitectes plantegen les obertures com unes noves perforacions i així poden introduir uns nous forats d'una escala diferent a la de les de mida més petita i de proporcions verticals (les finestres de les cases) que són les més nombroses. Les noves perforacions s'assimilen per dimensions a les més baixes que estan en contacte amb el sòl (els portals de les cases).

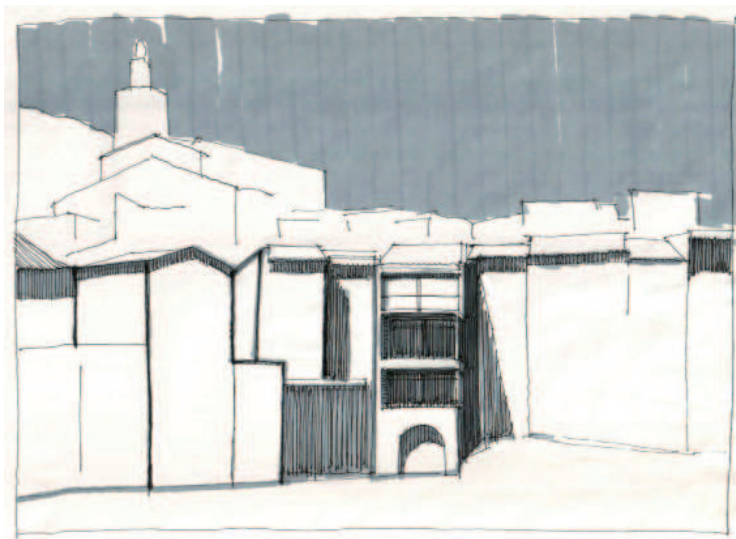
Aquest exercici de visió global del lloc es pot fer també des del punt de vista volumètric; el massís que conformen les cases és irregular tant en alçada com en planeïtat i diferents cossos sobresurten del pla, cosa que permet treballar la casa com una successió de volums sobreposats.

(3) "Inserir-se sense predominar, en el context d'una arquitectura espontània i antiga, és el problema de qui construeix a Cadaqués." Traducció del text publicat en la revista Domus n° 384, novembre de 1961 on es publiquen "Villa Gloria" i de la casa Staempfli.

(4) Extret de l'article titulat "Care of de body" publicat per Rudolf Shindler en el diari L.A. Times de 1926

El buidat de la massa del sòcol de l'església

Els volums que conformen el front marítim

Alçat. Escala 1/200

Harnden i Bombelli actuen com ho fa Henry Moore segons l'historiador i crític E.h. Gombrich que en el llibre *La historia del arte* escriu:

"[Moore] no intenta hacer una mujer de piedra, sino una piedra que sugiera una mujer"

De la mateixa manera que l'escultor, ells no volen fer una casa de Cadaqués entesa com a copia de les existents sinó una casa que, en essència, recordi Cadaqués.

Vista del menjador i la terrassa de la planta baixa des de el rebedor

68

Sostre i terra de la mateixa fusta en el menjador de la casa Staempfli

Materials locals i importats en la planta baixa de la casa Staempfli

Viure dintre d'una obra d'art.

La vivenda d'un galerista i col·leccionista d'obres d'art ha de complir diferents aspectes relacionats amb la vida del seu singular habitant i més encara si tenim present que Staempfli vivia a la capital de l'art mundial en aquell moment, Nova York.

La casa, per tant, no només ha de ser un lloc per passar les vacances, sinó també un lloc per gaudir de peces d'art de la col·lecció; ha de ser, per tant un aparador on mostrar-se i relacionar-se amb artistes, intel·lectuals i possibles clients.

Per aquest motiu l'habitatge ha de reflectir la personalitat i peculiaritat del seu cosmopolita propietari. Harnden i Bombelli faran servir diferents mecanismes per donar resposta a les necessitats del galerista. Per una banda mostrarà el seu estatus social amb la tria i utilització dels materials emprats. D'altra banda mostrarà el seu estatus cultural mitjançant la configuració de l'espai i la seva abstracció. I finalment els detalls i acabats de la casa mostraran el seu bon gust i modernitat.

La casa ha de ser com un petit museu o galeria que ha de permetre alhora la vida social i les relacions públiques del galerista per convertir-se així en punt de trobada en un moment en què Cadaqués compta amb el bo i millor de l'art internacional.

Tal combinació d'exigències faran de la casa una obra peculiar i única dins del conjunt de cases construïdes a Cadaqués per Harnden i Bombelli.

Paviment reaprofitat i cel ras de biguetes de fusta vistes en l'habitació de la planta segona

Dues vistes emfrontades de la sala d'estar

Els materials com a representativitat del status social

69

En els habitatges construïts per Harnden i Bombelli els materials dels acabats són els tradicionals del lloc. Pels paviments usen tova o pedra local col·locada irregularment. Els forjats normalment són vistos de ceràmica amb bigues de formigó o de fusta i a vegades estan ocults amb un cel ras de guix. Les parets interiors estan enguixades i pintades o són de pedra de licorella també pintades de blanc. Aquesta tria la fan sempre dialogant amb la tradició local, fugint del luxe superflu i en relació amb el context de l'encàrrec i del lloc. En la casa Staempfli no és així ja que aquesta és l'aparador del model de vida del propietari i els materials dels acabats passen a tenir una funció de representativitat per mostrar el seu estatus social i la seva sofisticació.

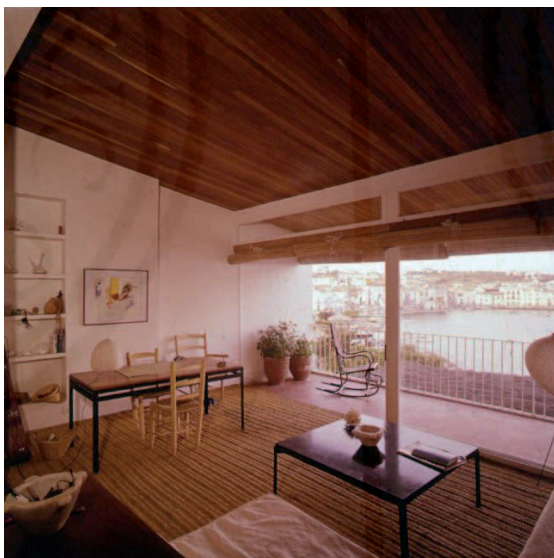
Introdueixen materials nous en el lloc però també busquen un equilibri entre modernitat i tradició o, si es prefereix, entre allò global i allò local. Si bé hi ha materials que podríem trobar en un apartament de Nova York, aquests són combinats amb materials típicament mediterranis per tal de no perdre mai el caràcter del lloc.

En la planta de l'accés principal trobem que l'espai està limitat per dos plans de fusta: paviment i sostre.

Si la utilització de la fusta, principalment en el sostre, és una solució atípica en la població, revestint la llar de foc amb rajoles de ceràmica de La Bisbal, recuperades abans de la reforma, aconsegueixen l'equilibri desitjat.

En la planta primera el paviment també és únic dins del repertori de Harnden i Bombelli a Cadaqués. Col·loquen una peça ceràmica esmaltada i rectangular de petit format i de proporcions allargades que es contraposen, i segueixen el diàleg amb allò més local, deixant vist un sostre de revoltos i de bigues de fusta.

A la planta tercera conserven alguns dels paviments de ceràmica original i les bigues de fusta que deixen vistes. Aquí tots els materials són els locals i no es compleix, com a les altres plantes, la confrontació de solucions noves amb tradicionals.

En una reforma posterior es folra de fusta el forjat d'aquesta habitació de la plantasegona.

Composició neoplàstica, planta primera.

El pla de fusta format per les portes dels armaris

Les xapes de ferro de Fall, Carl André 1968

En una reforma posterior, els mateixos arquitectes taparien les bigues amb un cel ras de fusta com el de la planta baixa.

Sembla que Bombelli volgués justificar l'ús d'aquests materials no tradicionals que ofereixen la sensació de luxe i sofisticació que el client necessitava, quant escriu:

"Les obres de reforma d'"Es Portal" duraren més d'un any i costaren una quantitat que en aquell temps semblava més que raonable, [es pressupostà per 681.221pts uns 4100€] sobretot si es traduïa a dòlars. Avui la quantitat semblaria ridícula." (5)

Un altre tret diferencial d'aquesta casa és la inclusió d'un ascensor, el primer que es montà a Cadaqués i únic durant molts anys.

L'espai i els detalls com a representativitat del status cultural

Staempfli és una persona d'avantguarda en el món de l'art, coneix i promou les darreres tendències artístiques i la seva feina és la seva passió. La seva casa ha de ser un reflex d'aquest nivell cultural i d'aquest gust per la modernitat i l'art contemporani i això s'aconsegueix mitjançant la configuració de l'espai i la cura dels detalls.

Els espais són lluminosos, simples, purs i potenciats per l'omnipresent vista del mar i de la cara oest de la badia.

Els elements que complementen i qualifiquen aquest espai (llar de foc, portes, prestatgeries...) estan estudiats minuciosament. Són detalls d'una potent abstracció com és norma en les obres de Harnden i Bombelli. Els acabats agafen una presència a voltes pictòrica i a voltes escultòrica. Les llibreries de la planta primera, fetes d'obra, són una composició neoplàstica. Els armaris de les habitacions són plans de fusta amb els marcs i les frontisses ocultes per tal de potenciar la seva vocació abstracte recordant-nos així les obres de l'artista minimalista Carl Andre.

L'escultura minimalista Fall (1968), la foto de la qual acompanya aquest text,

(5) "Arquitectura a Cadaqués" Lanfranco Bombelli

Volums abstractes, planta primera

Escultura minimalista de Donald Judd

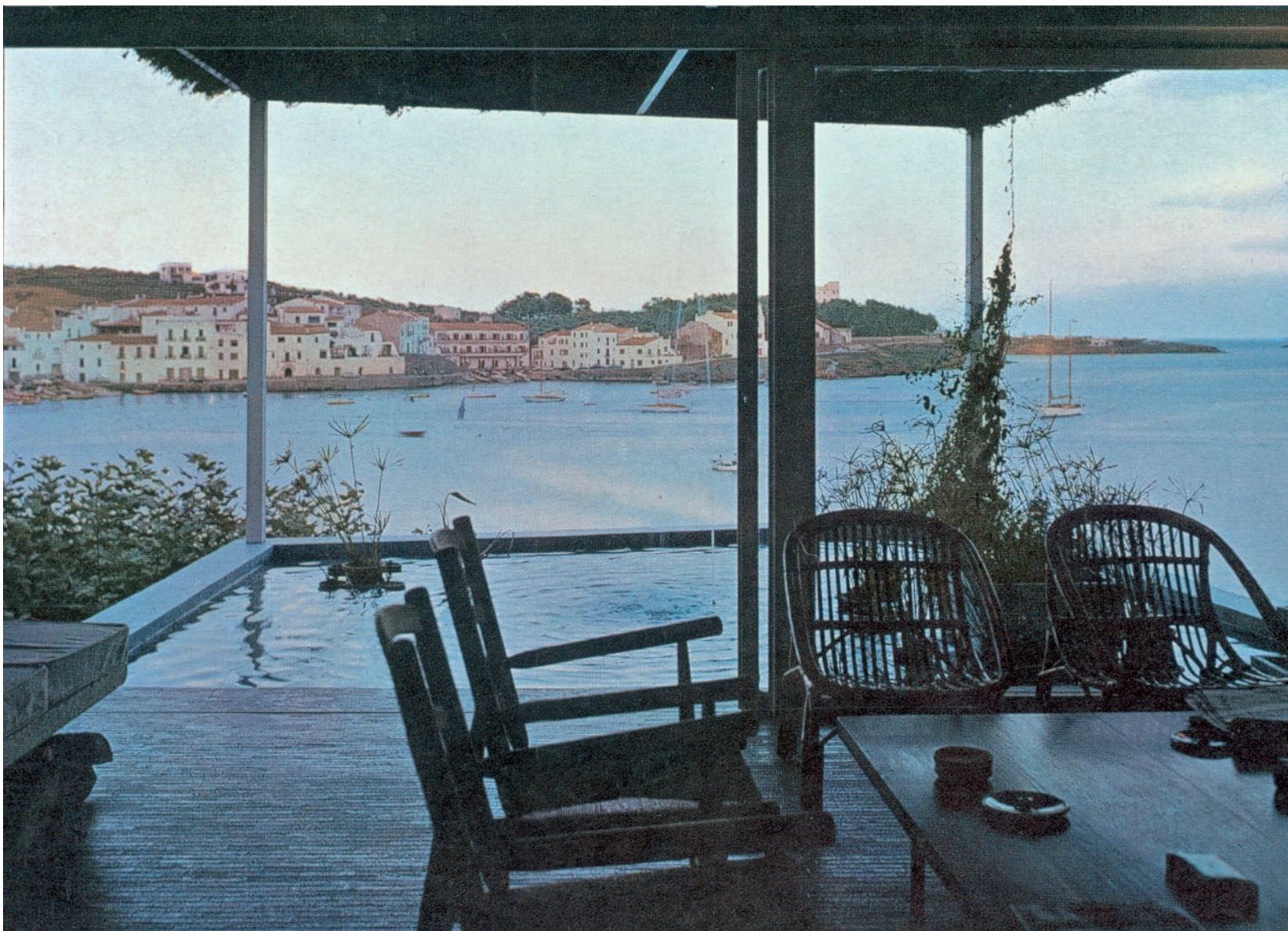

Volums abstractes, planta primera

està formada per una sèrie de planxes idèntiques de ferro rovellat posades una al costat de l'altra i que destaquen en el fons blanc de la sala d'exposicions. Aquesta escultura té molts punts en comú amb les portes dels armaris de la casa Staempfli. Aquestes són idèntiques entre elles, d'un material natural com és la fusta i, igual com les planxes de l'escultura d'Andre, destaquen en el fons blanc de l'habitació. 71

L'element més escultòric del projecte és la llar de foc de la sala d'estar, una composició simple que combina el volum pur i vertical de la llar de foc amb el volum horitzontal que forma la base de la llar amb un banc en forma de L. Les llars de foc que Harnden i Bombelli construeixen a les cases de Cadaqués són sempre metàl·liques i amb predomini de les formes triangulars. Per al galerista fan una altra excepció: una llar de foc paral·lelepèdica, d'obra, pintada de blanc i esborrant qualsevol pista que faci recognoscible d'aquest element.

El volum paral·lelepèdic sobresortint de la paret ens remet a alguna de les obres del també escultor minimalista Donald Judd.

La làmina d'aigua de la planta primera es fon amb el mar tranquil de la badia

Escultura de H. Bertoia en la capella de la Mit de E. Saarinen, 1955

Sonambient de Harry Bertoia situat en l'entrada de la casa

Mòbil de Alexander Calder

Casa museu

73

“La pintura no existeix com a cosa independent sinó només com a relació. El sentit de la pintura no depèn només de la interacció del pintor i l'espectador, sinó també de la relació de la pintura amb l'espai.

La pintura interacciona amb l'espai (la paret, el sostre, el terra, la llum) i amb l'espectador. L'experiència s'inicia en aquesta interacció. La pintura no es pot entendre mitjançant una explicació. Només es pot entendre per l'experiència.”

Robert Ryman

Aquesta cita del pintor nord-americà Robert Ryman explica a la perfecció un dels aspectes fonamentals de la casa Staempfli, concebuda com a petit museu d'art contemporani on exposar obres de la seva col·lecció. La casa es projecta per potenciar la “relació de la pintura amb l'espai”. L'arquitectura ensenya les obres d'art fent que aquestes es percebin en la seva justa categoria (fins i tot pot fer que semblin de qualitat superior), i alhora, les obres d'art fan que l'arquitectura guanyi en categoria i en emoció i que permeti gaudir de “l'experiència” de la contemplació de l'art dintre de l'art.

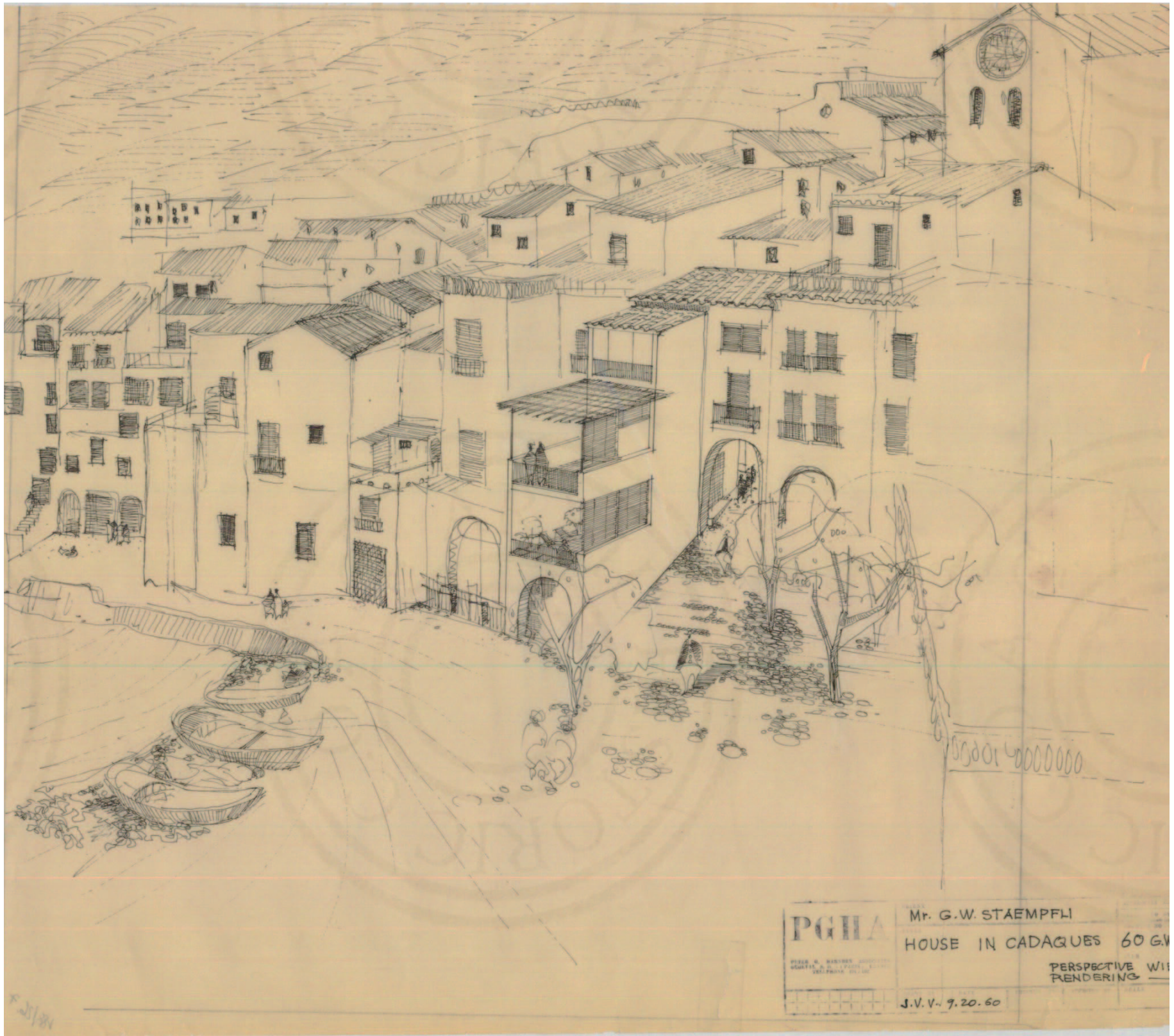
Les obres exposades s'hi anaven canviant com en un museu i s'hi podien veure treballs d'Alexander Calder, Xavier Corberó, Mary Callery, J. Vila, Isamo Noguchi i Harry Bertoia entre d'altres.

Precisament una escultura de Harry Bertoia està situada en un lloc rellevant de la casa just davant de la porta de l'entrada principal i sota la doble alçada del forat de l'escala. Aquesta és una escultura musical, una Sonambient, una peça realitzada amb diferents tubs que al ser colpejats produeixen un sorprenent so, una música que es pot sentir des de tota la casa. Cada escultura de Bertoia és única i produeix un so diferent fruit de la peculiar disposició de cada tub i de una acuradíssima feina de soldadura. El mateix escultor deia:

“Quan la soldadura s'ha completat [...] i per primera vegada escolto el so, és com sentir el plor d'un nadó recent nascut. “

La casa és una obra d'art més de la col·lecció Staempfli i té com a peça més

74

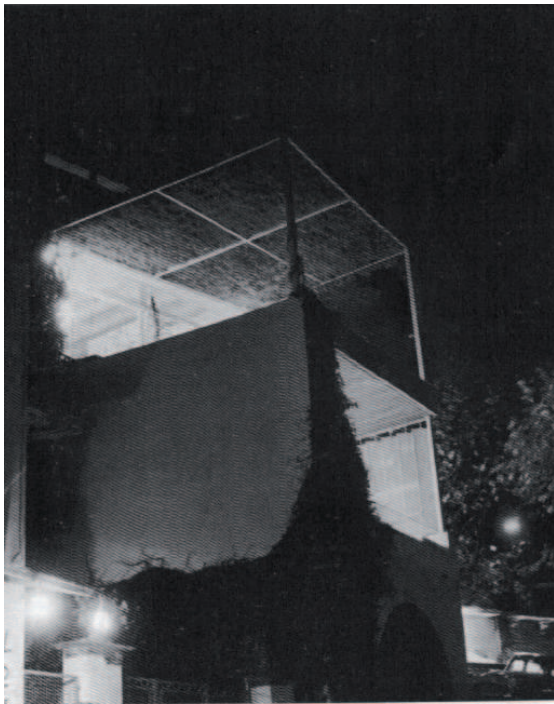
La perspectiva mostra la terrassa de la planta primera abans d'introduir la solució de la làmina d'aigua. Llapis sobre sulfuritzat, 20 de setembre de 1960

Quadre de M. Relli

Escultura de M. Callery i quadre de M. Viola

Volum d'art concret

El Museu Whitney de Marcel Breuer, NY 1963 - 1966

valuosa l'estar de la planta primera on una terrassa inundada per una làmina d'aigua, fon la casa amb la badia. 75

Aquest suggerent espai neix com a resultat d'un problema normatiu. La terrassa es va concebre com un espai d'estar exterior tal com mostra el dibuix del 20 de setembre de 1960, però, per problemes de privacitat plantejats pel veí, aquesta terrassa s'havia de suprimir. Harnden i Bombelli van optar per una solució dràstica, van eliminar la possibilitat de sortir a la terrassa inundant-la amb una làmina d'aigua i convertint aquest espai en una porció de la badia de Cadaqués. Amb aquesta solució s'elimina la barana que sempre interromp la continuïtat visual entre l'interior de la casa i el mar.

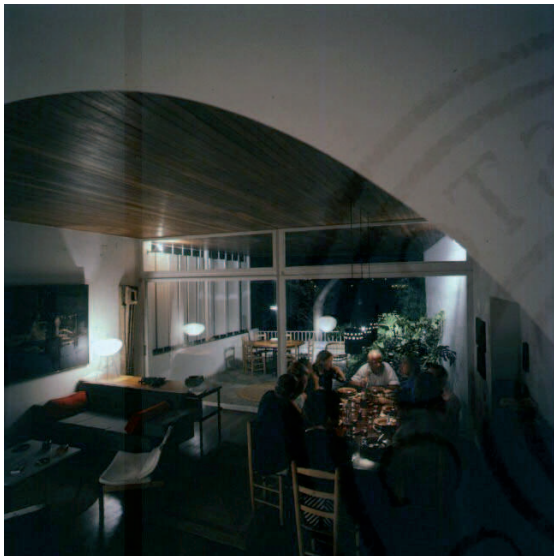
El resultat és espectacular, el límit entre la casa i la badia s'ha esborrat com hem dit anteriorment, la làmina fa que la casa es fongui amb el mar.

Com s'ha anat veient fins ara, no només és una obra d'art el contingut sinó també el continent. Igual com l'edifici del museu Whitney de M. Breuer o el museu Guggenheim de F. LL. Wright, per posar algun exemple, han acabat essent una de les obres més valuoses del propi museu, amb la casa Staempfli ha passat el mateix.

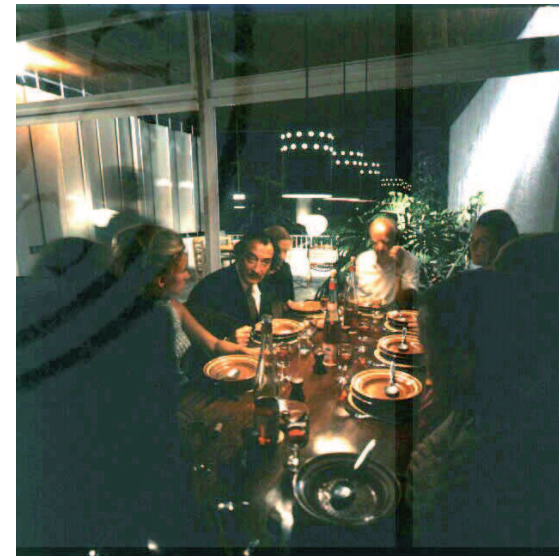
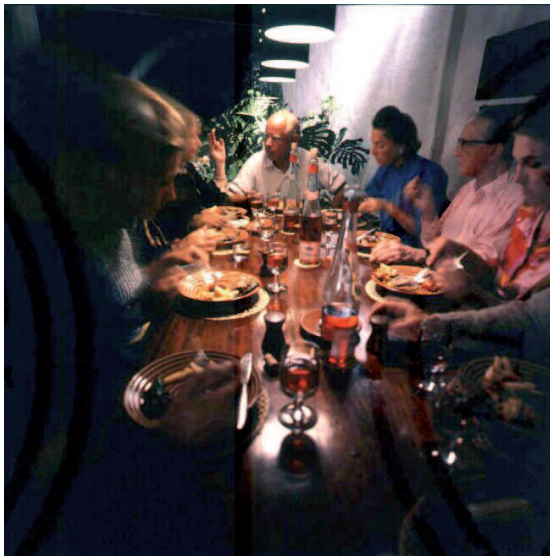
Harnden i Bombelli treballen el volum de la casa amb el mateix esperit i rigor que l'interior. Des de l'exterior donen al vianant alguna pista del que passa al seu interior però garanteixen la privacitat dels habitants i la sorpresa del visitant. Volumètricament la casa s'integra en l'arquitectura figurativa del lloc a l'hora que és una escultura concreta feta amb volums purs i senzills.

Dalí, Duchamp i "Noguchi" en una festa celebrada en la casa Staempfli

Staempfli, Dalí, Duchamp i Harnden entre d'altres sopant a la casa del galerista

Dalí en primer pla, Harnden en posició distesa en el centre de la imatge al costat del galerista

La casa per a les relacions públiques

77

La casa del galerista ha de ser també lloc de trobada d'intel·lectuals, artistes, clients i amics i per tant ha de tenir espais concebuts amb aquesta idea: gran menjador per dinars i sopars, sales que permetin compartir moments amb els visitants, habitacions per allotjar a convidats...

Els punts analitzats anteriorment acaben de completar el seu sentit quan la casa es compartida per tercers que gaudiran tant de les obres d'art mostrades a l'interior com de l'obra d'art que les conté i que també mostra l'impressionant paisatge exterior.

George W. Staempfli convidava cada estiu a passar les vacances a artistes de la categoria d'Isamo Noguchi, Harry Bertoia, Karl Gerstner, John Brown, Jorge Piqueras entre d'altres que compartien vetllades amb altres artistes que estiuejaven a Cadaqués com el mateixos Dalí i Duchamp.

Les fotos que acompanyen aquest text mostren un d'aquests sopars. S'hi pot veure l'amfitrió Georg Staempfli de cap de taula, a la seva dreta, al costat d'una dona, a Salvador Dalí i davant d'aquest a Marcel Duchamp. Sopen en el menjador situat a la planta baixa i posteriorment prenen una copa al pis de dalt a l'estar situat davant de la làmina d'aigua. Peter Harnden en una actitud distesa seu al sofà que hi ha sota la llibreria.

De totes aquestes fotos destaca la que estan asseguts Dalí i Duchamp, l'un al costat de l'altre. Duchamp somriu mentre que Dalí té un posat seriós agafat al seu bastó com si d'un ceptre reial es tractés. El reflex al vidre de la façana d'una làmpada dissenyada per Noguchi proporciona una aura de sant a Salvador Dalí. De ben segur que aquesta foto complauria al propi geni empordanès.

Gaudint de les vacances i de la casa

lames orientables en la terrassa de la planta d'accés

Barana, banc i mirador

la família Staempfli participant d'un joc

La casa per les vacances

79

La casa Staempfli és moltes cases a l'hora com a reflex del propietari, però no hem d'oblidar que és també una casa de vacances.

La sèrie de fotografies que acompanyen aquest text mostren diferents moments de vida familiar, de joc comú, de relaxació.... La varietat dels diferents espais descrits anteriorment amb terrasses cobertes i descobertes, espais amb ombra i amb sol permeten gaudir del clima mediterrani, de les vistes a la badia, del sol, de la llum, dels magnífics estius cadaquesencs, en definitiva.

La façana nord de la terrassa de la planta de l'entrada dona a la placeta davant del "Portaló", l'accés principal al casc antic de Cadaqués i el camí a l'església. Es per tant, un dels llocs més transitats del poble. Per aquest motiu Harnden i Bombelli col·loquen un tancament de lames que orientades a nord no tenen funció de protecció solar sinó de control de vistes i d'intimitat.

Bombelli escrigué d'aquesta casa:

"Es Portal es transformà en la casa més còmoda i esplèndida del poble, la col·lecció de pintures i escultures d'artistes contemporanis espanyols i estrangers que decoraven les seves parets convertiren, a la vegada, la casa en un petit i representatiu museu d'art modern i centre obligat de reunió d'artistes de totes parts del món." (6)

(6) "Arquitectura a Cadaqués" Lanfranco Bombelli